

Polítiques ambientals i conflictes socials

Enric Tello

Universitat de Barcelona

i Gabriel Jover

Universitat de Girona

#23

1. Recuperar la memòria de les lluites socioambientals

Les polítiques ambientals del nostre país en els darrers trenta anys són un bon exemple del paper dels moviments socials com a motors del canvi. La mobilització sorgeix quan un sistema polític és incapaç de donar resposta a malestars o desigs de la gent, i els retards o les distorsions en la traducció política de les seves aspiracions esdevenen un indicador de qualitat democràtica.

Catalunya va tenir un albirament força primerenc de la consciència ambiental el 1972-1973, després de la dictadura que havia somort —però mai no anul·lat del tot— la cultura republicana, catalanista i llibertària de l'excursionisme i el naturisme. Aquella primera onada es marcí amb els decebedors resultats de la transició política, que instituiren un sistema polític representatiu però gens participatiu i amb un arc parlamentari on cap partit recollia aleshores la menor espurna ecologista.

2. Política territorial, reconversió industrial i protestes locals als anys vuitanta i noranta

Amb la segona guerra freda i la reacció econòmica neoliberal desfermades el 1981-1982, i les prioritats adoptades davant la reconversió industrial, els anys vuitanta foren una llosa per a les aspiracions ambientals. Les institucions i els partits sorgits de la transició creien que ja feien prou per "la natura" si protegien certs paratges singulars, sobreentenenent que fora del seu perímetre no calien altres miraments. Hi hagué, però, alguns assoliments en la protecció d'espais naturals que perduraren. Malgrat les seves limitacions, la Llei d'espais naturals del 1985 oferí un primer marc a la protecció del medi, però que darrere de les zones protegides (PEIN) hi hagués una gestió efectiva depengué del fet que altres administracions omplissin el buit de política ambiental de Convergència i Unió (CiU). Aquest fou, per exemple, el paper pioner assumit per l'Àrea de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona.

196

Els conflictes socioambientals més profunds en la Catalunya dels darrers quaranta anys coincidiren amb la creació del Departament de Medi Ambient (1991). D'una banda, la lluita contra un Pla de residus industrials que només pretenia exportar-los i incinerar-los a la Conca de Barberà o a l'Alt Camp, i de l'altra, la "guerra de l'aigua" (1991-2002) als barris obrers del Baix Llobregat, el Barcelonès i el Vallès Occidental. Les directives de la UE exigiren instal·lar moltes depuradores, i el trasllat del cost als consumidors va provocar un encariment sobtat del rebut de l'aigua allà on ja era més cara i els consums més baixos, mentre que l'estructura tarifària es mantenia molt regressiva. Això va fer esclatar una protesta consistent a pagar només la tarifa de l'aigua i l'IVA en un compte corrent de les associacions de veïns, fent insubmissió fiscal als impostos afegits. El segon gran conflicte socioambiental fou el projecte de transvasament de l'Ebre. Després de formar part d'anteriors propostes defensades pel Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE)

i CiU, aquella obra faraònica esdevingué la peça estrella del Plan Hidrológico Nacional (PHN) aprovat el 2001 pel Govern espanyol del PP presidit per José M.º Aznar. El PHN suscità l'alarma de la comunitat científica i de la gent del delta de l'Ebre.

Els anys 2003 i 2004 marquen un canvi en l'escenari polític. A Catalunya es formà el primer Govern tripartit d'esquerres, que nomenà Salvador Milà conseller de Medi Ambient i Habitatge (2003-2006). La inesperada victòria del PSOE a les eleccions del 2004 generà dues sonades decisions: la retirada de la guerra de Iraq i la derogació del transvasament de l'Ebre. Aquesta segona anà acompanyada del nomenament de Cristina Narbona com a ministra de Medi Ambient, la primera persona digna d'aquest càrrec a Espanya. La seva sintonia amb Salvador Milà ajudà a endegar el segon impuls de les polítiques ambientals a Catalunya, si més no on el Departament de Medi Ambient gaudia de competències reals: aigua, residus, medi natural, qualitat de l'aire i habitatge. D'una banda, amb el nou conseller s'encetava una política alternativa al transvasament. Es posà en marxa l'Agència de Residus de Catalunya per dotar la Llei 6/93 de les infraestructures i el finançament necessaris per avançar la recollida selectiva i el reciclatge i es va ampliar el PEIN amb noves àrees d'especial interès per a les aus (ZEPA) o d'interès comunitari pels seus valors ambientals (LIC, Llocs d'Importància Comunitària) fins a abastar un 30% del territori català. En la prevenció i el control de la contaminació, Milà unificà les estacions de mesura i declarà diversos municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona zones de protecció especial de l'ambient atmosfèric. També aprovà el primer decret de mesures d'ecoeficiència als nous habitatges.

Al costat dels assoliments cal anotar els límits de l'avenç aconseguit per Salvador Milà. Resulta irònic que Albert Vilalta (primer conseller de Departament de Medi Ambient, 1991) pogués haver estat cessat per les seves reticències al túnel de Bracons que un

Govern d'esquerres finalitzaria set anys després. Però l'àmbit més conflictiu fou l'energia: malgrat els esforços de Milà per millorar-lo, el Pla de l'energia de Catalunya 2006-2015 incomplia el Protocol de Kyoto, posposava fins al 2022 la decisió de tancar les centrals nuclears, proposava fins a vuit noves centrals tèrmiques de gas de cycle combinat, i insistia a donar prioritat a la connexió de molt alta tensió amb França quan el veritable dèficit raia en el pèssim estat de les línies de distribució de mitjana i baixa tensió que barraven el pas a molts parcs eòlics o solars (i que foren el veritable origen dels talls de subministrament).

3. Crisi econòmica, pobresa socioambiental i desmantellament de les institucions ambientals públiques: 2007-2017

Amb el segon tripartit es procedí a una primera esterilització de les polítiques ambientals aixecades fins al 2006. Els plans de protecció i gestió dels espais naturals (XN2000, corredors ecològics, etc.) quedaren congelats, les polítiques de control de la contaminació atmosfèrica foren oblidades, les propostes d'una intensificació de la recollida selectiva i de la construcció de les instal·lacions necessàries per al processament i reciclatge dels residus s'alentiren, etc. Finalment, el nou Govern de CiU procedí al desmantellament de les institucions públiques i de les polítiques que s'havien bastit al llarg del període anterior. La desaparició del Departament de Medi Ambient i la reubicació de les antigues direccions generals d'avaluació ambiental, biodiversitat i residus o la privatització de la gestió d'Aigües Ter-Llobregat eren la mostra dels canvis que propugnava el nou "Govern dels millors" d'Artur Mas. La bufetada social de la crisi deixava en sordina la major part de conflictes ambientals de l'anterior període, en particular els territorials, en part per la crisi en el sector de la construcció residencial i l'obra pública. Tanmateix, la crisi feu emergir un nou tipus de conflicte de caràcter socioambiental al "nord": l'ecologisme social dels pobres.

La precarització econòmica, especialment als centres urbans, ha privat una part important de la població dels drets d'accés a serveis bàsics com ara, novament, l'aigua, l'energia i l'accés a l'habitatge, i en no pocs casos a una dieta alimentària saludable. Novament, els conflictes socioecològics han emergit amb una nova expressió en aquests anys sense una resposta ràpida i sòlida per part de les institucions.

4. Balanç i noves propostes

Qualsevol balanç ha de preguntar-se, tanmateix, què hauria passat si l'ecologisme dels anys setanta i vuitanta no hagués aconseguit la Llei d'espais naturals el 1985, si la mobilització de l'Alt Camp i la Conca de Barberà no hagués portat la Llei de residus d'Albert Vilalta del 1993, o si l'ecologisme popular de les Terres de l'Ebre aliat amb la nova cultura de l'aigua no hagués aconseguit aturar el transvasament de l'Ebre el 2003. Els assoliments d'Albert Vilalta i Salvador Milà poden considerar-se limitats des dels moviments ecologistes, però l'oposició frontal als seus projectes de canvi per part de l'altra "societat civil" (Cercle d'Economia, Foment del Treball, grups mediàtics, etc.) fa pensar que apuntaven al cor d'una redistribució social de la gestió (més pública) i les càrregues (qui contamina paga) en la sostenibilitat ecològica. Si la història de la paràlisi o l'avenç de les polítiques ambientals a Catalunya deixa palesa la funció motora dels moviments socials i la comunitat científica compromesa, la raó de fons rau en la força contrària de l'*altra participació*: els qui porten tant temps manant des del poder econòmic que els sembla gairebé natural que sempre els pertoqui fer-ho.